

УДК 371.134

*Ірина Тяллева,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології
Севастопольського міського
гуманітарного університету*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті описані інтерактивні технології, які були реалізовані в процесі підготовки вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності.

Ключові слова: інтерактивні технології, підготовка, професійна діяльність.

В статье описаны интерактивные технологии, которые были реализованы в процессе подготовки учителя иностранного языка к творческой самореализации в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: интерактивные технологии, подготовка, профессиональная деятельность.

The paper describes the interactive technologies used in English teachers' training for their further creative self-realization in professional sphere.

Key words: interactive technologies, training, professional sphere.

Професійна діяльність сучасного педагога здійснюється в умовах широкого вибору підходів до процесу навчання, педагогічних методів й технологій, змісту навчання й навчально-методичних комплексів. Особистісно-орієнтована парадигма навчання, домінуюча в сучасний період, обумовлює цей вибір. Особливого значення набуває інтерактивні технології, використання якими є необхідна умова для успішності професійної діяльності вчителя. Характерною рисою такого вчителя є здатність до творчого саморозвитку й самореалізації.

У нормативних документах Міністерства освіти і науки (законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», державних програмах «Освіта (Україна XXI століття)» і «Вчитель» та ін.) одним із стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти зазначено створення умов для самореалізації вчителя.

Виникає необхідність на рівні системи післядипломної освіти забезпечувати підготовку вчителів до творчої самореалізації в професійній діяльності. Крім того, інтерактивні технології розглядаються як

ефективний засіб розвитку професійної майстерності вчителів і як один із інструментів їх самореалізації.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває вивчення стану проблеми творчої самореалізації в контексті професійної діяльності вчителів іноземної мови, що забезпечує успішність процесу євроінтеграції України за рахунок підготовки учнів до міжкультурної взаємодії за допомогою іноземної мови. Проте недостатня кількість досліджень у системі післядипломної освіти, що стосуються змісту й технології ефективної підготовки вчителя до професійно-особистісної самореалізації, призводить до відсутності в системі післядипломної освіти практичних розробок для цілеспрямованої діяльності в цьому напрямку.

Процес самореалізації є феноменом, який розглядався в різних науках: як категорія філософії – у працях Платона, Сократа, М. Хайдеггера, К. Ясперса та ін., гуманістичної психології – А. Маслоу, Р. Олпорта, К. Роджерса, Є. Фромма та ін., педагогіки – Ш.О. Амонашвілі, В.О. Сластьоніна, Т.Ф. Маслової та ін.. Інтерес до феномену самореалізації привів до виникнення нової науки – акмеології, предметом дослідження якої є вершини, вищі досягнення в життєдіяльності й розвитку людини [1]. Основне завдання, що вирішувати в рамках педагогічної акмеології, бути допомога вчителю в досягненні вершини фізичного, духовно-морального й професійного розвитку (А.О. Деркач, Г.С. Данилова, Г.В. Зазикін, Н.В. Кузьміна, В.Н. Максимова та ін.).

Окремі аспекти проблеми самореалізації вчителів досліджувалися в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, питання професійного розвитку вчителів у системі післядипломної освіти розглядали Г.І. Вороніна, Л.І. Даниленко, Н.В. Кузьміна, Л.М. Мітіна, В.В. Олійник, В.Ф. Паламарчук, Н.Г. Протасова, В.І. Пуцов, К.М. Старченко та ін., фахової компетентності – Л.М. Мітіна, М.І. Скрипник, В.Ю. Стрельников; педагогічної творчості – В.І. Загвязінський, В.А. Кан-Калик, Т.І. Сущенко, Н.В. Устинова та інші. Визначенням умов самореалізації вчителів займалися А.В. Курова, Т.Ф. Маслова, В.В. Мжачих, В.А. Семиченко та ін.

Результати порівняльного аналізу трактувань поняття «самореалізація», дозволили зробити висновок про те, що вчені розглядали різні аспекти феномена: акцентували увагу на смислосмістовому (Б.С. Гершунський, Г.С. Данилова, Н.М. Лосева та ін.) або процесуальному аспекті (Т.І. Артемьева І.О. Колеснікова, Н.А. Середа та ін.) явища, підкреслюючи при цьому важливість одержання результату.

Було виявлено що в науковій літературі нерідко взаємозамінювалися поняття «самореалізація», «самоактуалізація» і «самоідентифікація». Результати наших досліджень показують, що кожне з явищ передбачає характерні риси, які дозволяють чітко розділити поняття.

Визначаючи творчу самостійну діяльність підлітків і молоді, важливо акцентувати основну спрямованість того процесу на

самовизначення, самоідентифікацію молодих людей.

Самоактуалізація, феномен, теорія якого була розроблена А. Маслоу, характеризує мотив, намір реалізувати свій потенціал. Відповідно від самоактуалізації, самореалізація є процес, діяльність по реалізації цього потенціалу.

Термін «творча самореалізація» розкриває творчий характер феномена й розглядається в контексті акмеологічної концепції (Г.С. Данилова, А.А. Деркач, Н.В. Кузьміна, В.Н. Максимова та ін.).

У роботах Н.Д. Гальської і З.Н. Нікітенко, А.В. Конишевої, С.Ю. Ніколаєвої, Є.С. Полат, О.М. Солововой й ін., присвячених методології навчання іноземної мови, відзначається, що ефективність педагогічної діяльності вчителя іноземної мови залежить від його рівня володіння мовної, мовленнєвої і соціокультурної складовими іншомовної комунікації.

Отже, творча самореалізація вчителя передбачає наявність у нього вміння планувати й проектувати свою діяльність, творчий підхід до вирішення професійних проблем, адекватне сприйняття реальності, позитивне ставлення до світу, основане на моральних цінностях. Для вчителя іноземної мови процес самореалізації пов'язаний із соціокультурною спрямованістю його діяльності (де учитель виступає одночасно як носій іншомовної й рідної культури) і вимагає високого рівня володіння іноземною мовою, знання культурних особливостей різних країн, толерантне ставлення до менталітету представників інших націй та національностей. Успішність самореалізації вчителя іноземної мови в професійній діяльності визначається високим рівнем володіння педагогом сучасними методами й технологіями навчання іноземної мови. Найбільш важливі з них є інтерактивні технології, що забезпечує активну взаємодію вчителя з учнями та наближають спілкування на уроці до процесу реальної комунікації.

Мета статті полягати в розкритті ролі інтерактивних технологій у процесі підготовки вчителів іноземної мови до творчої самореалізації, а також у ході самої самореалізації.

У ході дослідження було уточнено сутність поняття «творча самореалізація вчителя іноземної мови в професійній діяльності», розроблено структуру й зміст готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності, розроблено модель формування готовності вчителя іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності в системі післядипломної освіти та умови реалізації моделі;

Під творчою самореалізацією вчителів іноземної мови в професійній діяльності ми розуміємо цілеспрямований процес розвитку й використання особистісних (мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової, когнітивної) і професійних детермінант (загально педагогічної та предметної) у творчій професійній діяльності, результатом якої стають позитивні зміни

професійного рівня й рівня володіння іноземною мовою учнів, та «регламентні продукти» діяльності учасників педагогічного процесу.

Готовність учителя до творчої самореалізації в професійній діяльності, виступаючи стійкою характеристикою особистості, реалізується як її функціональний стан. У структурі готовності визначено особистісний і змістовно-операційний компоненти, які включають ряд складових й об'єднані творчою позицією вчителя, характеризується індивідуальними особливостями особистості вчителя, які включають: мотиваційно-ціннісну складову, емоційно-вольову складову, що характеризується емоційною готовністю до самореалізації або позитивним ставленням до світу, самоорганізацією й самоконтролем педагога; та когнітивну складову, обумовлену сформованістю системно-структурного погляду на процеси і явища життя.

На основі розробленої структури готовності було створено модель формування готовності вчителя іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності. Модель розкриває вище означений процес як систему з певною метою, завданнями, функціями й технологією, в основі функціонування якої – загально-дидактичні й андрагогічні принципи. Мета моделі реалізовувалася через вирішення завдань із формування особистісного компонента готовності, підвищення професійного рівня вчителя й розвитку його творчості.

Були визначені психологічні умови, необхідні для успішного формування готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності: умови ефективної комунікації (створення сприятливої психологічної атмосфери й організації навчального простору відповідно до вимог комунікативного підходу в навчанні іноземної мови); психолінгвістичні (реалізуються через мовну взаємодію учасників навчального процесу).

Педагогічні умови обґрунтовано через змістові умови (єдність програмно-цільової спрямованості курсової й науково-методичної підготовки; комунікативну й соціокультурну спрямованість навчання; відповідність навчальних матеріалів сучасним вимогам) та технологічні, що включають використання інноваційних форм навчання (у тому числі тренінгів й інтерактивних технологій), зорієнтованих на самоосвіту вчителів.

Процес підготовки вчителів іноземної мови до творчої самореалізації здійснювався у три етапи (мотиваційно-діагностичний, навчально-діяльнісний і рефлексивно-оцінний), які були реалізовані в системі післядипломної освіти (на рівні курсів підвищення кваліфікації, у процесі науково-методичної й самостійної роботи вчителів іноземної мови в міжкурсовий період).

На першому етапі – *мотиваційно-діагностичному* – здійснювалася актуалізація мотивації учителів до професійно-особистісного розвитку.

Проводилося визначення рівнів мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової, когнітивної, загально-педагогічної й предметної складових готовності. Було уточнено зміст програми навчання.

Важливою формою роботи з вчителями були інтерактивні лекції, що передбачали активний зворотний зв'язок й включали практичні комунікаційні завдання, які допомагали вчителям освоїти прийоми навчання в межах інтерактивного підходу, а також сприяли підвищенню рівня лінгвістичної та соціокультурної компетенції.

Використовувалися наступні типи інтерактивних лекцій:

1. *Проблемна лекція*, яка ґрунтується на трьох компонентах успішності: наявності проблеми в темі, що вивчається, визначення бази знань й прагнення розв'язати проблему. Результатом використання проблемної лекції є активізація пошукової діяльності вчителів і розвиток їх творчого мислення.

2. *Інтегративна лекція*, що передбачає змістовий і процесуальний синтез навчального матеріалу з кількох педагогічних дисциплін, що дозволяє об'єднати мову й методи різних наук й показати міждисциплінарні взаємозв'язки [2].

3. *Лекція-діалог*, що включає елементи дискусії. Базується на психологічній особливості, суть якої полягає у тому, що великий відсоток інформації зберігається в пам'яті за умови її активного використання, під час лекцій створюються «зони невизначеності», що стимулюють питання та їх обговорення з аудиторією. Така навчальна діяльність сприяє розвитку вмінь задавати питання, формулювати свою точку зору, уміння проводити наукову дискусію.

Використання вищезгаданих лекційних форм, побудоване на подачі інформації в активній формі, яка вимагає участі кожного педагога, а також що сприяє зростанню практично значущих знань, дозволяє підвищити мотивацію вчителів.

У ході реалізації другого етапу – *навчально-діяльнісного* – учителі визначали свої життєві цілі, деталізуючи професійну сферу діяльності; створювали програму досягнення цілей. Для цього отримували знання, необхідні для ефективного реалізації своєї індивідуальної моделі, формували професійні навички й розвивали уміння, а також набували практичного досвіду використання інноваційних методів і технологій у процесі навчання іноземній мові.

Визначимо поняття «педагогічна технологія» і «метод навчання». Під «педагогічною технологією» розуміється розроблена система методів і прийомів, систематичне й послідовне впровадження яких на практиці дозволяє досягти запланованого результату (В.П. Беспалько, О.А. Кучерук [3, с. 16] та ін.). «Метод навчання» трактується в широкому розумінні як система навчання, у вузькому розумінні як спосіб упорядкованої діяльності педагога та учня на шляху до поставлених цілей навчання [4,

с. 53]. Основна відмінність технології від методу полягає в тому, що вона має алгоритм і планований результат навчання [6].

До сучасних інтерактивних технологій навчання іноземної мови належить: навчання в співпраці, метод проектів (проектну технологію), технологію «портфоліо», комп'ютерні технології.

Основною ідеєю концепції навчання в співпраці є ідея про взаємодію учасників навчального процесу із подальшою колективною відповідальністю за результат роботи. Е.С. Полат виділяла різні варіанти навчання в співпраці (STL / Student Team Learning, Jigsaw, STAD / Student Teams – Achievement Division, TAI / Team Assisted Individualization і ін. [5]), і підкреслювала важливість єдиних вимог при формуванні груп. Навчання в співпраці використовувалося в процесі програвання психолого-педагогічних ситуацій для вирішення завдань із встановлення раппорта, вирішення конфліктів.

Проектна технологія включає вирішення якої-небудь проблеми й ґрунтується на навчанні в співпраці. У ході реалізації проекту вчителі об'єднувалися в групи, розподіляли обов'язки, колективно вирішували проблему й демонструвати отриманий результат. Були використані три типи проектів: ролево-ігрові (засновані на драматизації тексту і розігруванні ситуації), інформаційні (вчителі готували повідомлення на задану тему), творчі (авторські переклади, написання есе, віршів).

Технологія «портфоліо» («портфеля» у Е.С. Полат [5]) використовувалася на II і III етапі дослідження, проте, функції, що реалізуються через цю технологію, були різні. На навчально-діяльнісному етапі портфоліо виконувало мотивуючу, освітню, розвивальну і проектувальну функції, на рефлексійно-оцінному етапі використання цієї технології дозволяло вчителям здійснювати самооцінку рефлексії своєї діяльності з формування готовності.

«Портфоліо» розглядалося нами як індивідуальна колекція документів, що відображає професійне зростання вчителя і включає документи, що підтверджують це зростання, а також творчі роботи вчителя й роботи учнів, зроблені під його керівництвом. Як основна складова портфоліо виступала програма професійного розвитку вчителя. Структура портфоліо вчителя з основних розділів відповідала структурі європейського мовного портфеля вчителя. Інтерактивний напрямок цієї технології виявлявся в обговоренні деяких документів.

Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у контексті інтерактивного підходу передбачало знайомство з веб-сайтами, що пропонують методичні розробки й дидактичні матеріали для навчання іноземної мови, та їх обговорювання, участь у форумах з питань викладання ESL (English as Second Language) і в конференціях on-line, пошук різних міжнародних програм і участь у них. Крім того, розглядалися різні види організації дистанційного навчання іноземної

мови як перспективної форми навчання майбутнього.

На III етапі (*рефлексивно-оцінному*) проводився аналіз результатів і корекція траєкторії професійно-особистісного розвитку, що включав оцінку діяльності вчителем своїй професійної праці і особистісного зростання, і внесення змін у програму розвитку. Технологія «Портфоліо» дозволила ефективно реалізувати діяльність вчителя на цьому етапі формування готовності до самореалізації.

Завершуючи опис інтерактивних методів і технологій, використаних в описаному вище експерименті, необхідно відзначити важливість організаційно-педагогічних умов при реалізації інтерактивних методів, до яких входять позитивна атмосфера, конструктивна критика; організація простору і встановлення спільно з учасниками правила проведення занять/тренінгів.

До основних переваг інтерактивних методів ми відносимо: 1) високий ступінь інтенсивності спілкування, що забезпечує результативність і економічність навчання; 2) різноманітність способів і прийомів педагогічної діяльності, сприяє високій мотивованості у вивченні предмету і ергономічності (відсутність перевантажень і перевтоми за рахунок позитивного емоційного фону й обставин співпраці).

Результати дослідження продемонстрували ефективність використання інтерактивних технологій у процесі підготовки вчителів іноземної мови до творчої самореалізації, а також безпосередньо в їх професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилова Г.С. Акмеологічна модель педагога / Г.С. Данилова // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – № 3/4. – С. 82–84.
2. Загашев И.О. Критическое мышление: технология развития / И.О. Загашев, С.И. Заир-Бек. – СПб.: Издательство «Альянс «Дельта», 2003. – 284 с.
3. Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник / Кучерук Оксана Анатоліївна. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 182 с.
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / [кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої]. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / [Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат]. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
6. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне педагогічне явище / О. Пометун // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 46–49.